

Kulturhistorisk rapport

Vedr. systematisk arkæologisk undersøgelse af HBV1438 Bulagergård II, Veerst Sogn,
Andst Herred, Tidl. Ribe Amt.

(Sted- og lok.nr. 190110-62, KUAS j.nr. 2010-7.24.02/MSJ-0004)

Af

Cand.mag. Lars Grundvad

Museet på Sønderkov juni 2012

Indhold

Indhold	s. 2
Indledning	s. 3
Kulturhistorisk redegørelse	s. 3
<i>Fund</i>	s. 4
<i>Spredte nedgravninger</i>	s. 4
<i>Sammenholdt med undersøgelsen fra 1980</i>	s. 4
Perspektiver	s. 6
Begrundelse og baggrund for undersøgelsen	s. 6
Landskabet omkring den undersøgte matrikel	s. 7
Andre fortidsminder i området	s. 7
Udgravningens data	s. 8
Udgravningens metode	s. 8
Konklusion	s. 9
Tidslinje	s. 10
Koordinatliste	s. 11
Bilag I	s. 12
Bilag II	s. 13

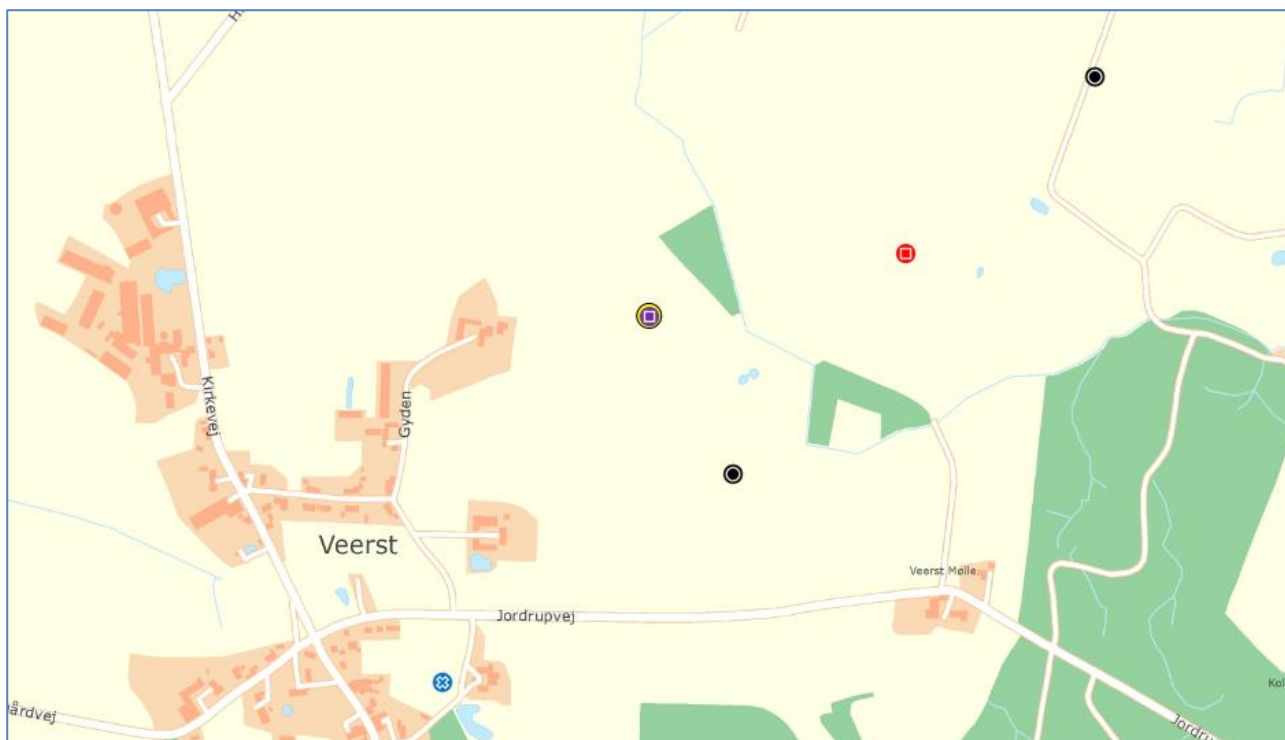
Forsideillustration: Feltoversigt fra en regnfuld dag i marken. Foto: Museet på Sønderskov.

Indledning

Som følge af nyledlæggelsen af gasledningen mellem Ellund og Egtved blev hele den berørte strækning nøjsomt arkæologisk forundersøgt af Museum Sønderjylland. Denne forundersøgelse resulterede bl.a. i en mindre systematisk arkæologisk undersøgelse på matrikel 4p øst for Veerst i Veerst sogn (fig.1). Museet på Sønderskov forestod den systematiske undersøgelse. Forsyningsfirmaet Energinet.dk fremstod som bygherre og betalere ved projektet (Jvf. § 27 i Museumsloven á 2001). Bygherre var repræsenteret ved Kim Oberg Jessen (tlf.: 24 34 86 59). Lodsejer var Peter Gæmelke (tlf: 40 17 52 87). Museumsinspektør Per Ethelberg ved Museum Sønderjylland var overordnet museal sagsbehandler, mens Museumsinspektør Anita Terp forestod Museet på Sønderskovs sagsbehandling.

Yderligere samarbejdspartnere var entreprenørfirmaet Hans Frisesdahl A/S, repræsenteret ved maskinfører Jørn Mølby.

Figur 1. Den gule/lilla cirkel der er placeret nogenlunde midt i billedet angiver placeringen for nærværende undersøgelse. De to nærmeste sorte cirkler angiver gravhøje. Grafik: www.kulturarv.dk.

Kulturhistorisk redegørelse

Ved den systematiske undersøgelse blev der erkendt 62 jordgravede anlæg. Heraf var 56 stolpehuller eller mulige stolpehuller hvoraf langt hovedparten hørte til et fint bevaret middelalderligt hegnsforløb. Desuden blev der fundet 5 gruber og en grøft. Foruden disse nedgravninger blev der fundet enkelte keramikskår og flintafslag fra produktionen af flintredskaber. Nærværende undersøgelsesresultater kan ses på fig. 3 og Bilag I.

Fund

Som skrevet ovenfor, blev der fundet enkelte skår efter forskellige kar eller pottes fra middelalderen. I alt blev der dog fundet i alt 25 fundgrupper. Heraf fremstod de 9 som jordprøver, der alle skulle naturvidenskabeligt analyseres. Dertil blev der hjemtaget keramik fra 8 kar, én mulig hvæssesten og én relativt godt bevaret kniv med skæfte.

Keramikken var en vigtig fundgruppe, da netop disse genstande er vel daterbare. Generelt var dateringen af keramikken entydig, og næsten alle de fundne skår kunne dateres til 1200-1300 tallet. Disse potteskår var alle tydeligt hjemligt producerede kar af en meget ordinær, almindelig type. Der var således tale om husholdningskar brugt til opbevaring og madlavning i dagligdagen.

Undersøgelsens mest interessante fund var dog en rusten klump jern, som ved røntgenfotos viste sig at være en kniv med dele af skæftet bevaret (fig. 2). Analyser viste, at skæftet var lavet af træ. Kniven var en ganske ordinær kniv og måtte have hørt til hverdagsbrug. Kniven blev sendt til Konserveringscenter Vest og er endnu under konservering.

Figur 2. Røntgenfotos af den fundne kniv. Metallet i kniven var endnu relativt velbevaret. Knivens blad ses til højre mens anglen ses mod højre. Skæftet kan desværre ikke ses på dette foto. Foto: Konserveringscenter Vest.

Spredte nedgravninger

I hele undersøgelsesarealet blev der erkendt spredte stolpehuller, som dog oftest ikke indgik i tydelige konstruktioner som huse eller hegn. Ét hegnsforløb kunne dog udskilles nordligst i feltet. Hegnet var orienteret tilnærmelsesvist øst- vest og måtte givetvis knyttes til den bebyggelse, der var fundet ved undersøgelsen i 1980. Hegnet var funderet ved regelmæssigt placerede stolper, som sandsynligvis havde været rammen i et flethegn.

Dertil blev der udgravet en række tilsyneladende løst placerede stolpehuller. I et af disse blev der fundet et kvart lerkar, og i et andet blev ovenfornævnte kniv fundet. Stolperne syntes dog ikke at kunne knyttes til synlige konstruktioner, men det blev forventet, at deres tilhørsforhold ville blive afklaret ved sammenligningen med de ældre udgravninger.

Sammenholdt med undersøgelsen fra 1980

I 1980, da gasledningen blev nedgravet første gang, blev ledningens forløb forundersøgt og undersøgt efter datidens metoder. De indledende forundersøgelser udløste også dengang en

systematisk undersøgelse ved Bulagergård. Undersøgelsen blev foretaget af udgravningsleder Christian Adamsen, og den fremstod længe som klassisk lokalitet i dansk middelalderarkæologi. Faktisk var undersøgelsen af så høj karakter, at den endnu i dag bruges som case study i middelalderens landbebyggelse på Institutet for Middelalder- og renæssancearkæologi. 1980-undersøgelsen blev publiceret i artikelform i *Mark og Montre*.¹

Chr. Adamsen havde ved den oprindelige undersøgelse været så fremsynet at udsætte en række målepunkter i diget, der forløb vest og nord om undersøgelsesarealet. Af disse målepunkter kunne der ved nærværende undersøgelse erkendes 3 sikre punkter og ét usikkert. Dette var rigeligt til at den gamle undersøgelse kunne geo-refereres vha. nærpræcisions-GPS.

Bulagergårdlokaliteten havde i 1980 vist intense spor efter en velbevaret tidlig middelalderlig bebyggelse, som lå på et svagt mod syd og øst skrånende, sandet bakkedrag. I alt blev der fundet 10 huse af varierende størrelser, 5 hegnsforløb og en konstruktion, som ikke kunne forklares nærmere.

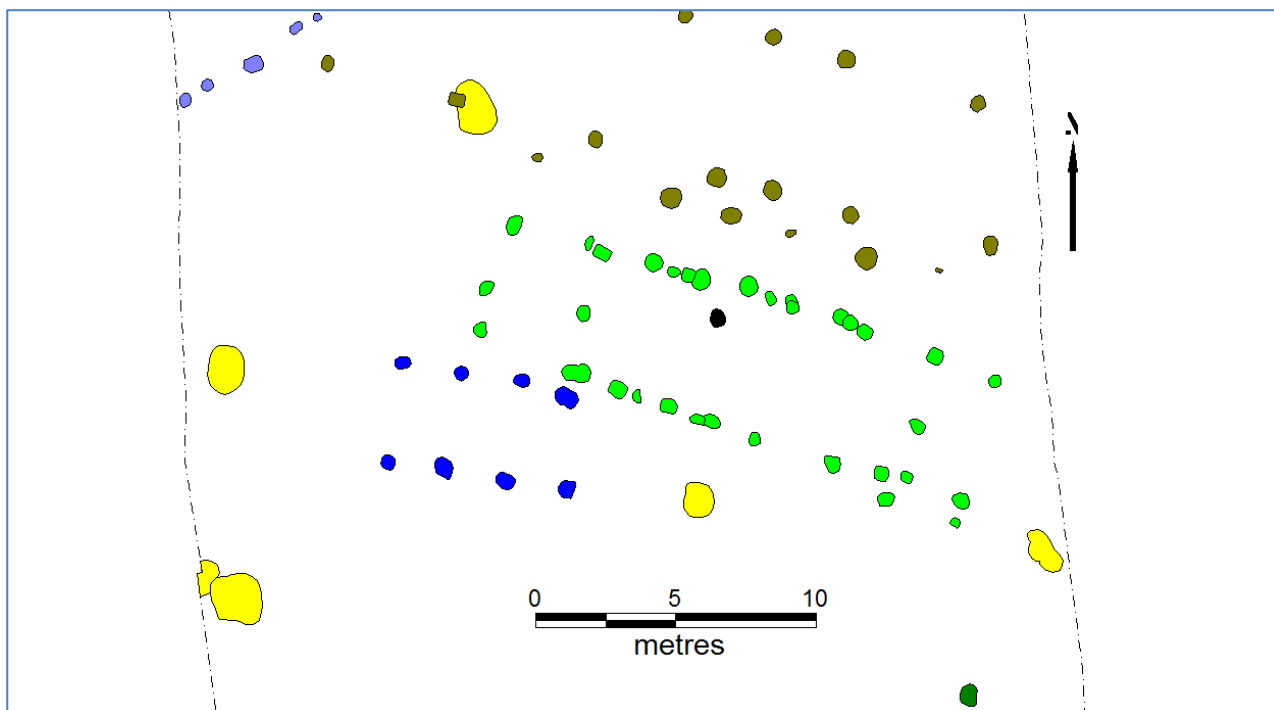
De sammenlagte resultater viste sig meget anvendelige. Således sås det hurtigt, at det hér erkendte formodede hegnsforløb tydeligt kunne kobles på et forløb fra den ældre undersøgelse. Således kunne det ses, at der med sikkerhed var tale om et hegn, som havde hørt til en af de middelalderlige gårdsenheder, der i middelalderen lå på arealet (Bilag II).

Dertil blev der ved 2011-undersøgelsen fundet en række fine stolpehuller omtrent midt i udgravningsarealet. Undergrundsfladen blev grundigt undersøgt for at finde utydelige stolpehuller, så en konstruktion kunne udskilles, men ingen kunne findes. Disse stolpehullers relevans blev dog først tydelig ved sammenlægningen med 1980-udgravningen. Her sås det tydeligt, at de ny erkendte stolpehuller hørte til et fint hus, hvoraf langt hovedparten dog var erkendt i 1980. Nærværende udgravningsresultater gjorde huset 3,6 m længere, og fik huset til at fremstå mere komplet i arkæologisk henseende. I alt fremstod huset 18,5 m langt og 5,1 m bredt. Husets vægge var konstrueret ved jordgravede stolper, som sammen havde udgjort en ramme, som bar tagets vægt. Huset havde formentligt fremstået som et bolighus, hvilket sås ud fra husets type. Det kunne med rimelighed antages, at huset havde stået rejst over en længere årrække, hvilket sås ved at flere vægstolper tydeligt var blevet udskiftet. Desuden blev der i 1980 fundet et ildsted midt i huset. Dette indikerede ligeledes, at huset havde været et beboelseshus (fig. 3).

Foruden de beskrevne stolpehuller, blev der fundet et mindre antal affaldshuller ved undersøgelsen. Disse blev udgravet på samme vis, som de middelalderlige stolpehuller. Det viste sig, at disse affaldshuller ikke hørte til den middelalderlige bebyggelse, men derimod til en bebyggelse fra 700-500 f.Kr. Nedgravningerne kunne dateres ved det keramikmateriale, der blev fundet i fylden, men husene eller den egentlige bebyggelse fra perioden kunne ikke findes på det undersøgte areal.

¹ Adamsen, Christian: Bulagergård. En bebyggelse fra tidlig middelalder i Verst sogn. Forløbige meddelelse. *Mark og montre*. Esbjerg 1982.

Adamsen, Christian : Det ældste Veerst. Bebyggelse, sogn og kirke. *Museumsavisen*. Nr. 2. 7. årgang. Brørup 1986.

Figur 3. Med farvekoder er her markeret en række stolpebyggede huse fra Bulagergård. Grøn viser det hér behandlede hus. De øvrige huse blev totaludgravede i 1980. Den sorte markering mellem de to grønne stolperækker markerer husets ildsted. De gule markeringer viser affaldsgruber af forskellig datering. Grafik: Museet på Sønderkov.

Perspektiver

De fremtidige perspektiver ved denne arkæologiske undersøgelse er omfangsrige for forståelsen af lokalområdet øst for Veerst, og især forståelsen af landsbyernes og byernes udvikling langs Hærvejen. Ved erkendelsen af denne middelalderlige gårdsenhed, som ifølge Chr. Adamsen skal tolkes som det ældste Veerst, har vi haft muligheden for at undersøge den middelalderlige bebyggelse og bøndernes levevis og erhverv i dette lokalområde. Nærværende undersøgelse kan sammenlignes med en nyligt overstået undersøgelse ved Røjgård nord for Gesten.

Perspektiverne kan dog med tiden vise sig at vokse betragteligt. Således er det med sikkerhed påvist, at denne gårdsenhed fortsætter sin udstrækning mod øst og ikke længere mod vest eller syd. Således er mulighederne for at undersøge en middelalderlig landsbys udvikling store, hvis det i fremtiden skulle blive muligt at undersøge jorderne mod øst.

Begrundelse og baggrund for undersøgelsen

Denne systematiske undersøgelse blev foretaget på foranledning af Energi.dk, som ønskede at nedlægge en ny gasledning mellem Ellund og Egtved. Som følge af de arkæologiske forundersøgelser, som blev foretaget af Museum Sønderjylland, blev det vurderet, at nærværende undersøgelsesfelt skulle udsættes øst for Veerst.

Arkæologisk var det pågældende areal relativt velkendt, som følge af de omtalte undersøgelser, der blev udført på de tilstødende arealer i 1980. Foruden de ældre arkæologiske undersøgelser,

kendes der 3 gravhøje fra nærområdet, hvortil der muligvis kunne findes bebyggelse på denne lokalitet – dette viste sig dog ikke sandt.

Landskabet omkring den undersøgte matrikel

Arealerne omkring Kongeåen og ned lang Hærvejen er præget af vandskellet, der bevæger sig parallelt med den Jyske højderyg. Langs skellets højderyg ses endnu lange rækker af gravhøje fra yngre stenalder og/eller bronzealder. Den Jyske højderyg kendetegnes geologisk ved at være dannet af den sidste istids hovedopholdslinje, og den landskabstype, der dominerer langs hovedopholdslinjen betegnes også randmorænebakker. Mere specifikt er Andst Herred karakteriseret ved et jævnt bølget bakkeøterræn med op til 70 m høje bakker. Dette kuperede landskab er flere steder skåret af å- og bækforløb.

Lokalt for denne undersøgelse, så var feltet placeret på et svagt mod nord og øst skrånende terræn. Feltet var placeret ca. 60 m over havets overflade, men i nærområdet sås højere højdedrag. Undergrunden bestod af gulligt sand. Undergrunden var relativt stenfri og fremstod uforstyrret af eksempelvis landbrug. I en stor del af feltet var undergrunden tydeligt forstyrret af moderne nedgravninger, som mest sandsynligt var opstået som følge af den oprindelige gasnedlæggelse.

Andre fortidsminder i området

Området omkring Kongeåen og inden for Vejen Kommune har siden ældre bronzealder været beboet i en endnu uvis grad. Arkæologiske undersøgelser det forløbne tiår har påvist bronzealderbebyggelse ved Kongehøj og Mannehøj, kontinuerlig bebyggelse fra førromersk jernalder til germansk jernalder på Vejen Vestermark, 800-900-tals bebyggelse ved Grethenlund og Dalhus ved Vejen og tidlig middelalderlig landsbybebyggelse på Vejen Vestermark. Alle disse lokaliteter, på nær Grethenlund, ligger inden for det nuværende Vejens bygrænse. Årsagen til denne lange bebyggelseskontinuitet skal søges i områdets landskabstyper.

Endvidere er Vejen Kommune generelt spændende som arkæologisk distrikt. Dette skyldes, at der på den Jyske højderyg opstod et vejsystem senest i vikingetiden. Vejforløbet blev placeret dér, da dette forløb kun meget få steder forstyrredes af vådområder, som besværliggjorde transporten. Omkring år 950 e.Kr. fremstod Hærvejen således i den form, vi kender den i dag. Hærvejen krydser Kongeåen ved Skodborghus lige syd for Vejen og bevæger sig vest om byen. Denne jyske hovedfærdselsåre, der forbandt Jylland med de nordtyske markeder, har ført overskud og aktivitet til Vejenområdet, såvel som til regionerne langs hele dens udstrækning op til Viborg. Egnens betydning allerede i vikingetiden ses bl.a. ved Klebæk Høje, og ved Malt Runestenen. Denne betydning fortsatte de følgende århundreder, hvor eksempelvis Skodborghus kontrollerede overfarten ved Kongeåen. Netop Skodborghus kan muligvis spores tilbage til 1000-tallet, hvor Kongeåen første gang benævnes Skodborg å.

Mere lokalt for det her behandlede område er tilstedeværelsen af den middelalderlige landbebyggelse ved Bulagergård umiddelbart øst for det nuværende Veerst interessant. Denne bebyggelse blev udgravet af Esbjerg Museum i 1980'erne og af Museet på Sønderkov i 2011. Desuden skal Gesten Kirke nævnes. Denne fremstår i sin grundform som en romansk kvaderstenstenskirke bygget ikke senere end 1170. Denne kirke er interessant for nærværende lokalitet, da også denne vidner om bebyggelse dateret til middelalderen i lokalitetens umiddelbare nærhed.

Udgravningens data

Den arkæologiske undersøgelse blev indledt i felten d. 13. juli 2011 og afsluttedes d. 27. juli samme år. Feltet blev tildækket umiddelbart i forlængelse af undersøgelsens afslutning. Daglig leder var Cand.mag. i Middelalder- og renæssancearkæologi, Lars Grundvad. Cand. Mag. Janne Krøtel og BA. Jens T. Saugbjerg var medvirkende under hele undersøgelsen. Da Museum Sønderjylland foretog de samlede forundersøgelser af gastraceet langs hele strækningen, forestod de også den museale sagsbehandling – denne foregik ved museumsinspektør Per Ethelberg. Museet på Sønderkov var repræsenteret i sagsbehandlings øjemed ved BA. Anita Terp.

Al maskinarbejde såsom muldafrømning eller dozerarbejde foregik ved entreprenør Hans Frisesdahl A/S. Gravemaskinen blev ført af Jørn Mølby. Øvrigt materiel blev leveret af museet selv.

Vejret var generelt solrigt og lunt, men enkelte kraftige byger forekom dog. Vejret var på ingen måde hæmmende for undersøgelsesprocessen.

Undersøgelsen blev foretaget på foranledning af Energi.dk, som følge af fremtidig nylægning af gasledning mellem Ellund og Egtved (jvf. Museumsloven á 2001 §27).

Al originaldata og registrering ligger på Museet på Sønderkov under Journalnummer HBV1438 Bulagergård. Alle fund ligger på magasin, og kan rekvireres vha. samme journalnummer. Undersøgelsens SB.nr. er: 190110-57 og KUAS j.nr. er 2010-7.24.02/MSJ-0004

Udgravningens metode

Udgravningen foregik ved maskinel muldafrømning vha. af en larvefods-drevet gravemaskine med et skovlblad på 2,5 m. Feltet blev trukket således, at muldjord blev fjernet af to ombæring. Endvidere blev matriklens markflade undersøgt med håbet om at påvise flintmateriale, der kunne indikere tilstedeværelsen af stenalder- og bronzealderaktivitet. Dette skete da undergrundsforholdene var let sandede og derfor velegnede til erkendelsen af sådant.

Efter muldafrømningen blev alle anlæg GPS indmålt i UTM zone 32 Jylland ED50. Efter indmålingen blev dataene digitaliseret i GIS-programmet, MAPinfo. Endeligt blev alle anlæg snittet med skovl, spade og graveske. Den tilgængelige information blev herefter registreret og beskrevet i målestok 1:20. Alle profiler af anlæg blev fotodokumenteret. Også flade- og arbejdsfotos blev taget. Sluttelig blev al data tastet i det internetbaserede databaseprogram MUD.

Udgravningsmetoden blev valgt, da denne måde regnes for den bedst anvendelige ved systematiske fladeundersøgelser. Rekognosceringen blev foretaget, da vi vurderede den sandede undergrund var et potentielt område for stenaldermateriale.

Konklusion

Udgravningsresultatet var ganske givende set i arkæologisk perspektiv. Kun sjældent udgraves der gårdsenheder fra den ældste danske middelalder, hvilket øger betydningen af denne undersøgelse.

En vigtigt sideeffekt ved nærværende undersøgelse var, at 1980-undersøgelsen blev digitaliseret, hvilket betyder at undersøgelsen fremstår væsentligt mere anvendelig for nutidens digitale arkæologer.

Museet på Sønderskov betragter herved de arkæologiske undersøgelser ved HBV1441 Røjgård, som værende fuldt afsluttede og arealet frigives til videre anlægsarbejder.

Cand.mag. Lars Grundvad
For
Museet på Sønderskov

Tidslinje

År f/e. Kristus	Perioder	Kulturgrupper
2000	Historisk tid	Middelalder (1050-1536)
1000		Vikingetid
0	Jernalder	Germansk Jernalder
		Romersk Jernalder
		Førromersk Jernalder
1000	Bronzealder	Yngre Bronzealder
		Ældre Bronzealder
2000	Bondestenalder	Dolktid
		Enkeltgravskultur
3000		Jættestuetid
		Tragt bægerkultur
		Dyssetid
4000	Jægerstenalder	Ertebøllekultur
5000		Kongemosekultur
6000		Maglelosekultur
7000	Rensdyrjægerkultur	Ahrensburgkultur
8000		Brommekultur
9000		Federmesserkultur
10.000		Hamburgkultur
11.000		
12.000		

Med blå pile er markeret dateringen for henholdsvis den middelalderlige bebyggelse og de ældre affaldsgruber ved Bulagergård. Grafik: Museet på Sønderkov.

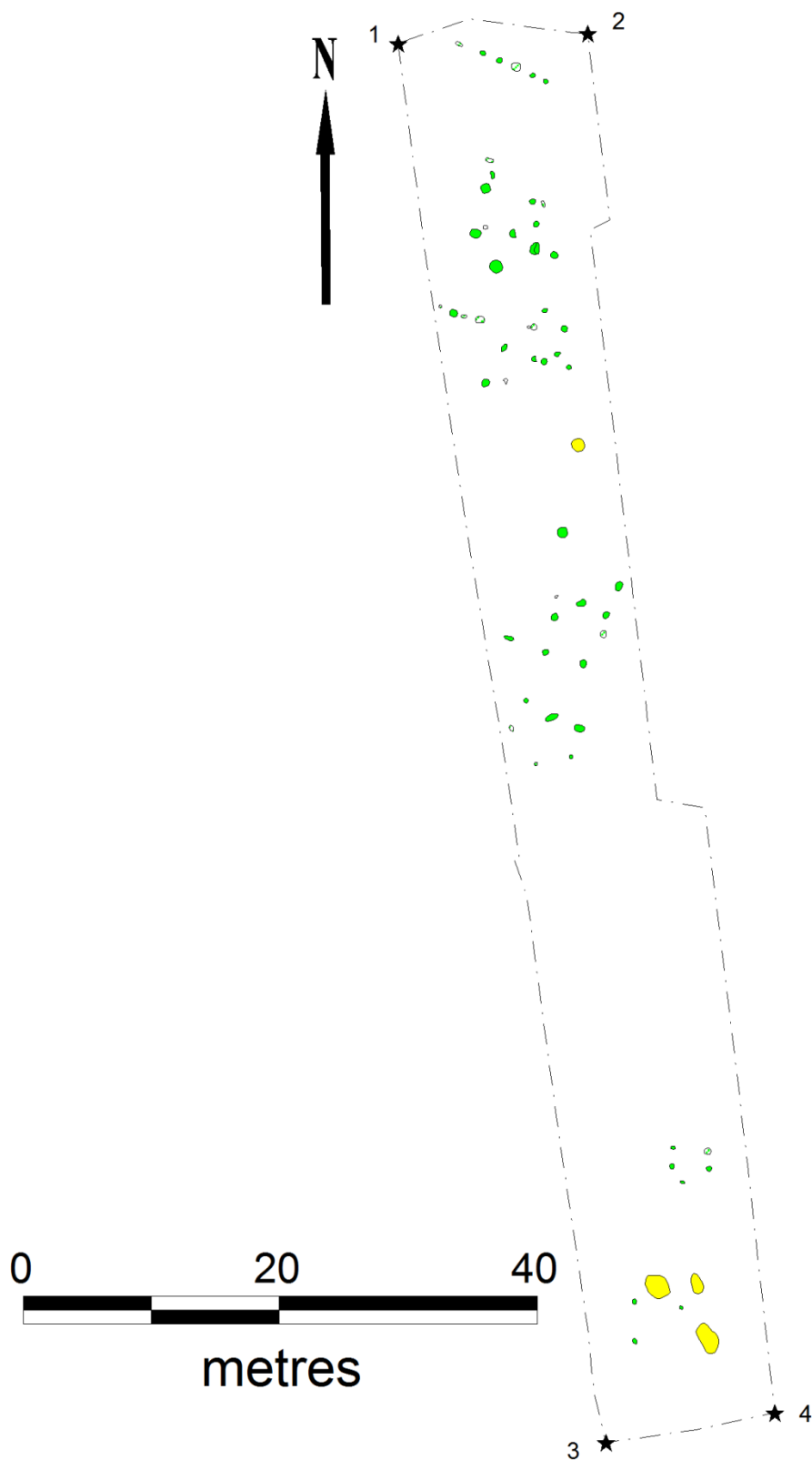
Koordinatliste

Herunder er anført X- og Y koordinater for undersøgelsesfeltets 4 hjørner.

Nordvestlige hjørne:	X: 515.807/Y: 6.157.968
Sydvestlige hjørne:	X: 515.822/Y: 6.157.969
Nordøstlige hjørne:	X: 515.823/Y: 6.157.859
Sydøstlige hjørne:	X: 515.836/Y: 6.157.861

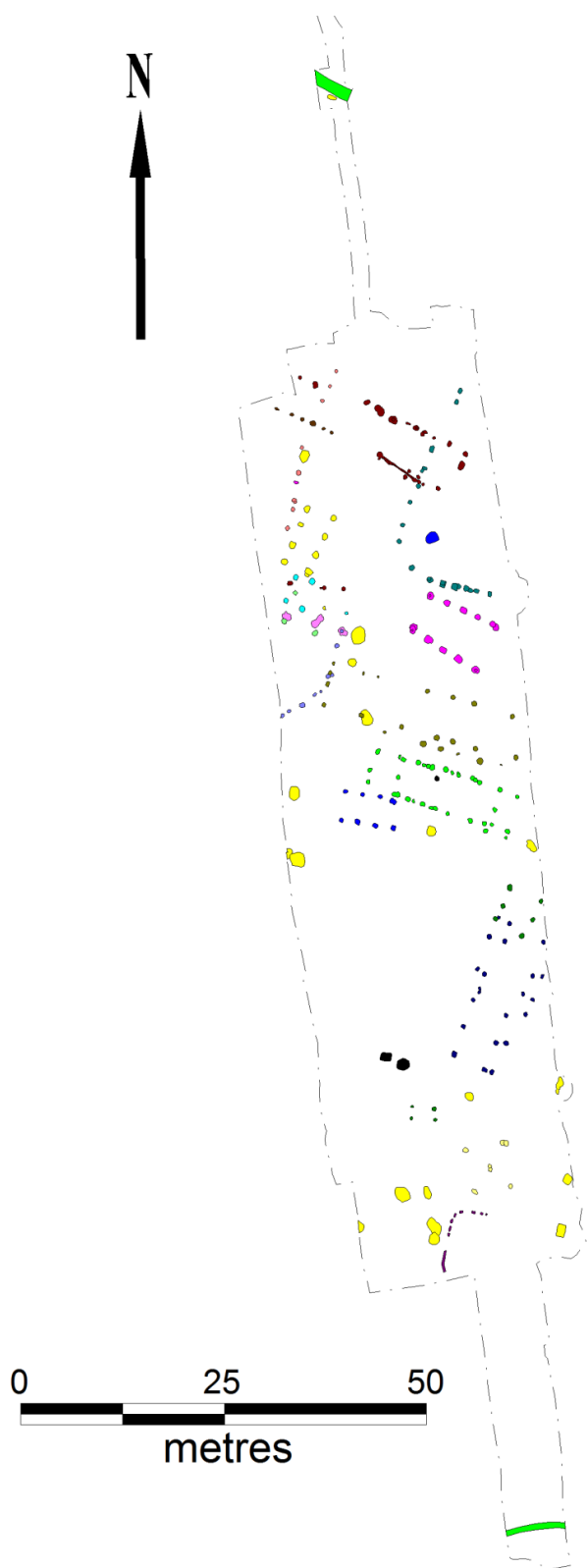
Bilag I

De samlede undersøgelsesresultater ses her udtegnet vha. farvekoder. Grøn er stolpehuller og gul er affaldshuller. Grafik: Museet på Sønderskov.

Bilag II

1980-undersøgelsen er hér sammenlagt med 2011-undersøgelsen. Det ses tydeligt, at der ved Bulagergård var en stor aktivitet i den tidligste middelalder. De forskellige farver, angiver huse, som blev udskilt i 1980. Grafik: Museet på Sønderkov.